पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको हमर मैथिली पोथीको अध्ययन

ममता कुमारी साह
परीक्षा क्रमाङ्क : २८०६३५/०७३
त्रि.वि. दर्ता नं.: ९-२-२३१-५०५-२००९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली शिक्षा
अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सत्र नेपा.शि. (५४४)
पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७३/2016

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

प्रतिबद्धतापत्र

यस शोध प्रतिवेदनभित्रका सामग्रीहरू कहीँ कतैबाट साभार गरिएको छैन । यसका कुनै पनि अंश अन्य प्रयोजनका लागि उपयोग र प्रकाशनमा आएका पनि छैनन् । तसर्थ यो शोध प्रतिवेदन नितान्त मौलिक भएको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

ममता कुमारी साह

(शोधार्थी)

मिति : २०७३/०९/०५

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ तयार पारिएको प्रस्तुत **पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको हमर मैथिली पोथीको अध्ययन** शीर्षकको शोधकार्य शोधार्थी ममता कुमारी साहले मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । परिश्रमपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्र मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल

(शोधनिर्देशक)

मिति : २०७३/०९/०६

Dec 21, 2016

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली शिक्षाअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह चौथो सेमेस्टरको नेपा. शि. ५४४ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ शोधार्थी ममता कुमारी साहद्वारा प्रस्तुत **पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको हमर मैथिली पोथीको अध्ययन** शीर्षकको शोधकार्य उक्त प्रयोजनका लागि उपयुक्त भएकाले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

क. सं. **नाम**	**हस्ताक्षर**
१. प्रा.डा. रामप्रसाद भट्टराई (विभागीय प्रमुख)	....
२. प्रा.डा.राजेन्द्रप्रसाद पौडेल (शोधनिर्देशक)	....
३. सहप्रा.डा. ऋषिराम शर्मा (शोध विशेषज्ञ)	....

मिति : २०७३/०९/२४

Jan 08, 2017

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधकार्य पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा पाठ्यपुस्तक के कस्तो गरी निर्माण गरिएको छ भन्ने विषयको अध्ययनमा केन्द्रित छ । यस शोधकार्यमा 'पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी**को अध्ययन' गरी निष्कर्षमा पुग्ने काम गरिएको छ ।

यस शोधपत्र तयार गर्दा आफ्नो कार्य व्यस्तताका बाबजुद पनि आफ्नो महत्त्वपूर्ण तथा अमूल्य समयलाई बेवास्ता गरी कति पनि झर्को, फर्को, नमानी आवश्यक सहयोग सल्लाह र सुझाव दिँदै मार्गनिर्देश गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यो शोध लेखन गर्दा उहाँका सुझाव, सल्लाह तथा परिष्कार परिमार्जनहरूमा सहयोग नपाएको भए यो शोधकार्य तयार हुने थिएन । त्यसैले यो शोधको श्रेय श्रद्धेय गुरुलाई दिन चाहन्छु ।

मेरो उच्च शिक्षाको अध्ययनका लागि जीवनका विभिन्न सामाजिक, आर्थिक तथा व्यावहारिक समस्याहरूसँग सङ्घर्षहरू गर्दै शैक्षिक पाइला टेकाउनु हुने मेरा पूजनीय बुबा इन्दल साह र आमा भगवनीया देवीप्रति ऋणि छु । यस्तै शैक्षिक वातावरण जुटाइ शिक्षाप्रतिको सकारात्मक धारणासहित वातावरणिय मिलाउन तथा प्रेरणा दिनुहुने मेरा आदरणीय दाजु, दिदी तथा प्यारो भाइप्रति सदा आभारी छु ।

अन्त्यमा शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सहयोग गर्ने साथीहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । प्रस्तुत शोधपत्र टङ्कन गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने विपिन सुवेदीलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

....
ममता कुमारी साह
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०७३/०९/०५

शोधसार

शोधशीर्षक	:	'पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी**को अध्ययन'
शोधार्थी	:	ममता कुमारी साह
शोध निर्देशक	:	प्रा.डा. राजेन्द्रप्रसाद पौडेल
विभाग/क्याम्पस	:	नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, विश्वविद्यालय क्याम्पस, त्रि.वि., कीर्तिपुर
शैक्षिक वर्ष	:	२०७२/०७३
पृष्ठसङ्ख्या	:	१२+८०
अध्याय	:	आठ

शोधउद्देश्य

प्रस्तुत शोधपत्रका उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका छन् :

(क) पाठ्यक्रमअनुरूपताका उद्देश्यका आधारमा कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी**को अध्ययन गर्नु,

(ख) कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी**मा विधा, क्षेत्र र क्रम तथा पाठ्यवस्तुको पाठ्यक्रमअनुरूपताका दृष्टिले अध्ययन गर्नु,

(ग) आन्तरिक तथा बाह्य विशेषताका आधारमा पाठ्यपुस्तकको विश्लेषण गर्नु ।

शोधविधि

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तगर्त चौथो सेमेस्टरको नेपा.शि. ५४४ पाठ्यांशको प्रयोजनको पूर्तिका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत अध्ययन जम्मा आठवटा अध्यायमा संरचित रहेको छ । पुस्तकालयीय अध्ययनकार्यबाट प्राथमिक तथा द्वितीयक स्रोतहरूबाट सामग्री सङ्कलन गरी ती सामग्रीहरूलाई अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ भने उक्त अध्ययनबाट निष्कर्ष र सुझाव समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्याय एकमा शोध गर्ने विषयसम्बन्धी पृष्ठभूमि, समस्याकथन, अध्ययनको उद्देश्य, अध्ययन सान्दर्भिकता, अध्ययनको औचित्य र अध्ययनको सीमाजस्ता शीर्षकहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

त्यसैगरी प्रस्तुत शोधपत्रको अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको पुनरावलोकनअन्तर्गत रहेर पूर्वकार्यको अध्ययन, पूर्वअध्ययनको महत्त्वका बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्यको अध्याय तिनमा सैद्धान्तिक अवधारणाअन्तर्गत भाषापाठ्यक्रमको सैद्धान्तिक अवधारणा, भाषापाठ्यक्रमको परिचय, भाषा क्रियाकलाप मूल्याङ्कन तथा भाषापाठ्यपुस्तकका आन्तरिक तथा बाह्य विशेषताहरूको सैद्धान्तिक पक्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधपत्रको अध्याय चारमा अध्ययन विधि र प्रक्रियाका बारेमा अध्ययन गरिएको ढाँचा, विधि, क्षेत्र तथा तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा प्रयोग गरिएका प्राथमिक तथा द्वितीयक स्रोतका बारेमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय पाँचअन्तर्गत पाठ्यक्रमअनुरूपताका दृष्टिले कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** शीर्षक राखी त्यसभित्र पाठ्यक्रमअनुरूपताका दृष्टिले कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** को अध्ययन गरिएको छ । पाठ्यक्रमअनुरूपता उक्त पाठ्यक्रमको उद्देश्य र पाठहरू छन्, छैनन्, सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइ जस्ता भाषिक सिपहरूको विकास गर्न पाठ्यपुस्तक उपयोगी छ/छैन, पाठ्यपुस्तकले शिक्षण प्रक्रिया के कसरी सिक्न, सिकाउन सहयोग गर्दछ । भाषिक क्षेत्र र अङ्कभार, पाठको आकृति प्रकृति कस्तो छ भन्ने बारेमा अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय छअन्तर्गत कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** मा विधा, क्षेत्र र क्रम तथा पाठ्यवस्तुको पाठ्यक्रमका दृष्टिले अध्ययन शीर्षक राखी पाठ्यक्रमका विधा, क्षेत्र र क्रम अनुरूपताका पाठ्यपुस्तकको अध्ययन गरिएको छ । विधा, क्षेत्र र क्रम पाठ्यक्रमअनुरूपता भए नभएको अध्ययन गरिएको छ ।

अध्याय सातअन्तर्गत आन्तरिक तथा बाह्य विशेषताका आधारमा पाठ्यपुस्तकको विश्लेषण नामक शीर्षक राखी त्यसभित्र पाठ्यपुस्तकको आन्तरिक पक्ष र बाह्य पक्ष के कस्तो छ भनी अध्ययन कार्य गरिएको छ ।

प्रस्तुत शोधकार्यको अध्याय आठमा सारांश, निष्कर्ष, सुझावहरू, उपयोगिता र भावी अध्ययन प्रस्तुत गरिएको छ ।

शोध निष्कर्ष

१. कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** पाठ्यक्रमको उद्देश्यअनुरूप रहेको पाइयो ।

२. भाषाका चार सिपहरूमध्ये लेखाइ सिपलाई बढी महत्त्व दिएको पाइयो ।

३. कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** मा राखिएका विधाहरू पाठ्यक्रमअनुरूप भएको तर पाठहरूको रखाई क्रम नमिलेको पाइयो ।

४. पाठ्यपुस्तकमा शब्दभण्डारका अभ्यासहरू प्रशस्त रहेको पाइयो ।

५. उखानटुक्काहरूको प्रयोग अत्यन्तै न्यून रहेको पाइयो ।

६. पाठ्यपुस्तकमा राखिएका अभ्यासहरूले विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण सिकाइलाई अवलम्बन गरेको पाइयो ।

७. पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणलाई कार्यमूलक ढङ्गबाट पाठसँग सम्बद्ध गराउन कोसिस गरिनुले शिक्षण प्रक्रियालाई सैद्धान्तिक भन्दा व्यावहारिक प्रक्रियातर्फ उन्मुख गरिएको पाइयो ।

८. मूल्याङ्कन तथा अङ्कभारलाई हेर्दा यस पाठ्यक्रमले कक्षा चारको **हमर मैथिली पोथी** को १०० पूर्णाङ्कमध्ये ५० पूर्णाङ्क प्रयोगात्मकमा जोड दिइएको छ यसले निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई केही भए पनि प्राथमिकता दिएको पाइयो ।

९. पाठ्यपुस्तकमा राखिएको पाठहरूको आकृति प्रकृतिका दृष्टिले हेर्दा स्तर, तह र उमेर सुहाउँदा, व्यावहारिक र रमाइलाका दृष्टिले उपयुक्त पाइयो

१०. शब्दभण्डारको रखाइक्रम हेर्दा केही अत्यधिक पूराना र सजिला शब्दहरू, कहीँ अत्यधिक नयाँ, प्राविधिक तथा पारिभाषिक शब्दहरू राखिएकाले यस पाठ्यपुस्तक उपयुक्त देखिँदैन ।

११. पाठ्यपुस्तकमा सिर्जनात्मक अभ्यासलाई प्राथमिकता दिएर प्रत्येक पाठको अभ्यासमा राखिएको पाइयो ।

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय एक : शोध परिचय **१–७**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याकथन ३

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ५

१.४ अध्ययनको सान्दर्भिकता ५

१.५ अध्ययनको औचित्य ६

१.६ अध्ययनको सीमा ६

१.७ शोधपत्रको रूपरेखा ७

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको पुनरावलोकन **८–१४**

२.१ परिचय ८

२.२ पूर्वकार्यको समीक्षा ८

२.३ पूर्वअध्ययनको महत्त्व १३

अध्याय तिन : सैद्धान्तिक अवधारणा **१५–३१**

३.१ पाठ्यक्रमको परिचय १५

३.२ भाषापाठ्यक्रमको परिचय १६

३.३ भाषापाठ्यक्रमका तत्त्वहरू १८

३.३.१ उद्देश्य १९

३.३.२ पाठ्यवस्तु २०

३.३.३ शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप २१

३.३.४ मूल्याङ्कन २२

३.४ भाषापाठ्यपुस्तकको परिचय २३

३.४.१ पाठ्यपुस्तकका आन्तरिक विशेषताहरू २४

३.४.२ भाषापाठ्यपुस्तकका बाह्य विशेषताहरू २८

३.५ भाषापाठ्यक्रम र भाषापाठ्यपुस्तकको सम्बन्ध ३०

अध्याय चार : अध्ययन विधि र प्रक्रिया ३२–३५

४.१ अध्ययनको ढाँचा ३२

४.२ अध्ययन विधि ३२

४.३ अध्ययनको क्षेत्र ३३

४.४ तथ्याङ्क सङ्कलन पद्धति ३३

४.५ तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत ३४

४.५.१ प्राथमिक स्रोत ३४

४.५.२ द्वितीयक स्रोत ३४

४.६ विश्लेषण प्रक्रिया ३४

अध्याय पाँच : पाठ्यक्रमअनुरूपताका उद्देश्यका आधारमा कक्षा चारको हमर मैथिली पोथीको अध्ययन ३६–५४

५.१ परिचय ३६

५.२ पाठ्यक्रमका उद्देश्य र **हमर मैथिली पोथी** ३७

५.३ भाषिक सिपका आधारमा **हमर मैथिली पोथी** ३८

५.४ शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया र **हमर मैथिली पोथी** ४८

५.५ मूल्याङ्कन, अङ्कभार र समयभारका आधारमा **हमर मैथिली पोथी** ५०

५.६ पाठको आकृति, प्रकृति र **हमर मैथिली पोथी** ५१

५.७ वैचारिक पक्ष र **हमर मैथिली पोथी** ५३

अध्याय छ : कक्षा चारको हमर मैथिली पोथीमा विधा, क्षेत्र र क्रम तथा पाठ्यवस्तुको पाठ्यक्रमअनुरूपताका दृष्टिले अध्ययन **४–५६**

६.१ परिचय ५४

अध्याय सात : आन्तरिक तथा बाह्य विशेषताका आधारमा पाठ्यपुस्तकको विश्लेषण **५७–६६**

७.१ परिचय ५७

७.२ **हमर मैथिली पोथी**को आन्तरिक पक्षको विश्लेषण ५७

७.२.१ पाठ्यवस्तुको विश्लेषण ५७

७.२.२ शब्दभण्डारको अभ्यासको स्वरूप ५८

७.२.३ भाषाको विश्लेषण ६२

७.२.४ अभ्यासको विश्लेषण ६२

७.२.५ चित्रको विश्लेषण ६३

७.२.६ शब्दसूची ६४

७.३ **हमर मैथिली पोथी**को बाह्य पक्षको विश्लेषण ६४

७.३.१ बनोट ६४

७.३.२ अक्षरको आकार र ठाउँ छोडाइ ६४

७.३.३ छपाइ र बँधाइ ६५

७.३.४ कागजको स्तर ६५

७.३.५ मूल्य ६५

७.३.६ सुलभता ६६

अध्याय आठ : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता **६७–७६**

८.१ सारांश ६७

८.२ निष्कर्ष ७०

८.३ सुझावहरू ७३

८.४ उपयोगिता ७४

८.४.१ नीतिगत तह ७४

८.४.२ प्रयोगगत तह ७५

८.५ भावी अध्ययनका लागि सम्भाव्य शीर्षकहरू ७६

सन्दर्भसूची

व्यक्तिवृत्त